

НАЗИВИ МЕЂУНАРОДНИХ УГОВОРА(*)

I РАЗЛИЧИТИ НАЗИВИ УГОВОРА

Међународни уговори су једна од најстаријих установа међународног права. Везани за постојање већ првих држава,(1) они су несумњиво најстарији формални извор међународног права дајући тако највећи допринос његовом изграђивању као система правних норми. Иако из разумљивих разлога нема много сачуваних уговора из времена настајања међународне заједнице оно што је у дворским канцеларијама и библиотекама чувано и преписивано као драгоцен реликвија и дошло до Георга Фридриха Мартенса (*Georg Friedrich von Martens*, 1756—1821) представља драгоцену вишетомну збирку(2) која мало ког истраживача оставља равнодушним. Без икаквог коментара она сведочи о развоју међународне заједнице и њеног правног поретка. Тај се развој, поред осталог, огледа и у сталном порасту броја уговора и уговорница, као и у проширивању предмета међународних уговора.

Разумљиво је што је у том развоју долазило и до промена у самом уговорном праву. Мењала су се правила о закључивању, дејству, тумачењу, примењивању, изменама и престанку уговора. Мењала се форма, мењали су се и називи уговора. То богатство различитости показују већ уговори из XVII века. Најпознатији међу њима — Вестфалски, називају се инструментима о миру, а носе и ознаку места закључења (Оснабрик, Минстер): *Instrumentum pacis Osnabrugense* (од 14/24. октобра 1648), односно *Instrumentum pacis Monasteriense* (од 24. октобра 1648).(3) Довољно је отворити било коју збирку уговора па видети сву различитост која у том погледу постоји. То не значи да се сви називи употребљавају у истом временском раздобљу, што захтева велику опрезност, нарочито ако се жели утврдити веза између употребљених назива и предмета (садржине) уговора. Овome треба додати да ни пракса држава није уједначена, па се на основу назива уговора може видети утицај појединих држава, како у двостраним тако и у вишестраним односима.

(*) Реферат поднет на саветовању о међународним уговорима и правном систему СФРЈ, одржаном у Београду 1. и 2. марта 1982.

(1) М. Бартош, *Међународно јавно право*, књ. I, Београд, 1954, стр. 46—47; књ. III, 1958, стр. 57—58.

(2) *Recueil des traités*, започету 1791.

(3) К. Strupp, *Documents pour servir à l'histoire du droit des gens*, t. I Berlin 1923, pp. 14—20. И касније срећемо такве службене називе, нпр. Париски уговор (1856), Берлински уговор (1878), Бечка конвенција о дипломатским односима (1961), Бечка конвенција о конзуларним односима (1963), Бечка конвенција о уговорном праву (1969), Бечка конвенција о представљању држава у односима с општим међународним организацијама (1975).

Најбољи савремени пример пружа Денис П. Мајерс (*Denys P. Myers*) покушајем да утврди списак назива међународних уговора које су прихватиле САД у времену од 1864. до 1952. Он је навео 39 назива(4). Без обзира на многе недостатке, као што су временска неподударност вишестраних и двостраних уговора(5), неке нетачности или нејасности(6), или употреба назива за које се не наводе докази да је реч о међународним уговорима, овај податак је драгоцен јер подстиче на нова истраживања без обзира што се сматра да и данас још увек важи Мартенсово мишљење о малим резултатима досадашњих покушаја да се изврши класификација међународних уговора и да различити називи немају значаја са становишта правне обавезности уговора(7). Међутим, чињеница да има неких назива који се увек употребљавају за одређене врсте уговора(8) оправдава нове покушаје у том правцу. Тако је, на пример, регистравање међународних уговора, најпре у Друштву народа (чл. 18. Пакта ДН) а затим у Уједињеним нацијама (чл. 102. Повеље УН), изазвало расправу о значењу и домаћају појмова *уговор* и *споразум*(9). У том погледу уговорна пракса Југославије може да пружи корисне податке, пре свега на основу „Прегледа развоја међународних односа југословенских земаља од 1800. до данас” који издаје Институт за међународну политику и привреду(10).

II НАЈЧЕШЋИ НАЗИВИ У ПРАКСИ

У мноштву уговора тешко је утврдити који се све називи употребљавају у пракси. Овај посао је отежан тиме што постојеће збирке немају у предметним регистрима одреднице према називима уговора. То важи и за поменути „Преглед развоја међународноправних односа југословенских земаља”. Требало би извршити потпуни преглед праксе да би се дошло до поузданих података. Међутим, и делимичан преглед(11) омогућава да се уоче називи који се најчешће користе. Они су већ забележени у доктрини. У свим уџбеницима међународног права могу се наћи најпознатији називи, при чему је тај списак дужи, уколико су уџбеници новији. Тако Милета Новаковић помиње десет назива(12), Бүра Поповић такође десет(13), Милан Бартош дванаест(14), Јүрај Андраши такође дванаест(15), Шарл

(4) D. P. Myers, *The Name and Scope of Treaties*, *American Journal of International Law*, 1957, № 3, p. 576.

(5) Вишестрани уговори се посматрају до 1945. а двострани до 1952, свакако због закашњења у објављивању збирке уговора Уједињених нација.

(6) Нпр. наводи се да су у периоду од 1920. до 1945. закључена три уговора с називом „устав” а у Секретаријату УН их је регистровано пет. Не наводи се нити објашњава ова разлика.

(7) J. Andrassy, *Međunarodno pravo*, Zagreb, 1971, str. 298.

(8) *Ibid.*

(9) Вид. нпр. М. Brandon, *Analysis of the terms „treaty” and „international agreement” for purposes of registration under article 102 of the United Nations Charter*, *American Journal of International Law*, 1953, № 1, pp. 49—69.

(10) До сада је објављено пет свезака.

(11) За сврхе овога рада коришћене су само прве четри свеске, објављене 1953, 1962, 1968. и 1969. које садрже попис 5067 уговора и унутрашњих аката од међународног значаја, као и „Службени лист СФРЈ, Додатак: Међународни уговори” за 1980. и 1981. Примери наведени у овом раду узети су из „Прегледа” уколико није назначен други извор.

(12) М. Новаковић, *Основи међународнога јавнога права*, књ. II, Београд, 1938, стр. 73—74.

(13) Б. Поповић, *Међународно уговорно право*, Нови Сад, 1939, стр. 35—37.

(14) М. Бартош, *Међународно јавно право*, књ. III, стр. 70—71.

(15) J. Andrassy, *op. cit.*, стр. 298—299.

Русо (*Charles Rousseau*) тринаест(16), Смиља Аврамов четрнаест(17). У погледу назива међу њима постоји велико поклапање. Уколико постоје разлике оне су најчешће у редоследу назива, ређе у схватањима о природи и предмету појединих аката. У списку Смиље Аврамов се не налази уговор јер се употребљава као општи (заједнички) појам за све акте ове врсте. Наш преглед садржи све називе наведене код поменутих писаца као и неке који су се појавили у пракси Југославије.

1. Акт

Међу најстаријим називима се појављује *акт*, обично с неким додатком, као *завршни акт*(18), *генерални (општи) акт*(19) или *међународни акт*(20). Иначе, завршни акт се појављује као најопштији и најважнији акт међународне конференције. Како он најчешће не садржи права и обавезе њему се придодaju посебни акти усвојени на конференцији: *уговори*, *конвенције*, *протоколи* и др. Данас су најзначајније конференције које сазивају Уједињене нације јер се на њима врши кодификација међународног права, а истовремено подстиче његов развој.

Иако завршни акт може да буде прави међународни уговор (као што је био случај са Завршним актом Бечког конгреса, од 9. јуна 1815, а неке делове од несумњиве правне вредности садржи и Завршни акт Конференције о безбедности и сарадњи у Европи, потписан у Хелсинкију, 1. августа 1975) он се у доктрини још увек схвата само као инструмент који садржи одлуке, што се потврђује наведеним примерима(21). Међутим, неки писци додају да се у завршном акту постављају правна правила(22).

2. Уговор

Ако треба тражити назив који има најразличитија значења онда је то несумњиво *уговор*. Том нашем народном речи је преведен латински назив *tractatus* који има још више значења него наш *уговор*. Он, с једне стране, означава расправу, а с друге сагласност воља, односно уговор. Та значења је задржао француски израз *traité*. Одговарајући изрази постоје и у италијанском (*trattato*) и шпанском језику (*tratado*). У енглеском језику се примећује постојање различитих речи али са истим кореном. Тако се за расправу употребљава реч *treatise* а за уговор *treaty*.

(16) Ch. Rousseau, *Droit international public*, t. I, Paris 1970, p. 67.

(17) С. Аврамов, *Међународно јавно право*, Београд 1980 стр. 199—301. За најновија схватања вид. М. Virally, *Sur la nation d'accord*, „Festschrift für Rudolf Bindschedler“, Bern 1980, pp. 159—172.

(18) Нпр. Завршни акт Бечког конгреса од 9. јуна 1818. К. Strupp, *op. cit.*, p. 163—204; — Завршни акт и Протокол о регулисању извесних питања у вези са изградњом и експлоатацијом система Бердап, с размењеним писмима о кредиту и исправкама границе на Дунаву, од 30. новембра 1963, „Службени лист СФРЈ, Додатак: Међународни уговори и други споразуми“, 1964, бр. 11.

(19) Нпр. Генерални акт о мирном решавању спорова (Женева 1928. Њјјорк 1949); — Генерални акт о мируњу, арбитражи и судском решавању између држава Мале антанте (Београд 1929).

(20) Нпр. Међународни акт о интелектуалној сарадњи, од 3. децембра 1938, М. О. Hudson, *International legislation*, v. III, Washington, p. 208.

(21) М. Новаковић, *op. cit.*, стр. 74; Б. Поповић, *op. cit.*, стр. 37; — С. Аврамов, *op. cit.*, стр. 300.

(22) Ch. Rousseau, *op. cit.*, p. 67.

И сама реч *уговор* може да има више значења. Може да буде општи (заједнички) појам за све акте који представљају сагласност воља два или више субјеката а може да означава само једну врсту таквих аката. Стога се говори о уговору у ширем и у ужем смислу. У овом другом смислу су старији писци тврдили да се израз *уговор* употребљава за важније опште акте. Неки га свде на политичке, као што су уговори о миру или савезу(23). То мишљење и данас деле неки присци, додајући да то ипак није искључиво(24), или да само претендује на то(25). Међутим, било је и противника ових гледишта који су указивали да су важна питања уређивана и конвенцијама (на пример, Хашким од 1899. и 1907), признајући такође да су у појединим случајевима неки називи постали уобичајени, на пример, уговор о миру, уговор о савезу (никада конвенција), што указује на неку хијерахију(26).

Пракса то потврђује. Међутим, назив *уговор* даван је не само актима о миру, савезима и пријатељству него и актима којима су уређивана нека друга питања, па чак и она која су се тичала неуговорница(27). Несумњиво је да су уговором називани акти о заиста важним питањима, било од трајног значаја(28) било од значаја у једном тренутку(29). Такође је истина да су уговорима називани и акти о најразноврснијим питањима, као што су привредна сарадња(30), трговина и пловидба(31), правна помоћ и екстрадиција(32), здравствена заштита и социјално осигурање(33), плаћање(34), која су иначе регулисана актима с другим називима.

3. Пакт

Ствар је далеко једноставнија у погледу израза који се ређе употребљавају. Један од њих је и *пакт*, чије је порекло такође у латинском

(23) Б. Поповић, *op. cit.*, стр. 35.

(24) Ch. Rousseau, *op. cit.*, p. 67.

(25) М. Бартош, *Међународно јавно право*, књ. III, стр. 70.

(26) М. Новаковић, *op. cit.*, стр. 74; — Б. Поповић, *op. cit.*, стр. 36.

(27) Нпр. Париски уговор од 8. марта 1956, К. Strupp, *op. cit.*, pp. 259—266; — Берлински уговор, од 13. јула 1878, К. Strupp, *op. cit.*, pp. 289—307; — М. Војводић — Д. Живојиновић — А. Митровић — Р. Самаршић, *Србија 1878. Документи*, Београд 1978, стр. 556—575.

(28) Нпр. Општи уговор о одрицању од рата као оруђа националне политике (познат као „Бријан-Келогов пакт“), закључен у Паризу, 27. августа 1928, *Службене новине Краљевине СХС*, 1929, бр. 73—XXIX; — Уговор о Антарктику, потписан у Вашингтону, 1. децембра 1959; — Уговор о забрани експеримената нуклеарним оружјем у атмосфери, у космосу и под водом, потписан у Москви, 5. августа 1963, „Службени лист СФРЈ, Додатак: Међународни уговори и други споразуми“, 1963, бр. 11; — уговори између главних савезничких и удружених сила и нових или проширених држава о заштити мањина (1919—1920).

(29) Нпр. Уговор између САД и Велике Британије о арбитражи у случају „Алабама“, потписан у Вашингтону, 8. маја 1871.

(30) Нпр. Уговор о привредној сарадњи и размени добара између Југославије и Польске, потписан у Варшави, 24. маја 1947, *Recueil des traités des Nations Unies*, vol. 115, p. 89. Истовремено су потписана три споразума и два протокола.

(31) Нпр. Уговор о трговини и пловидби између Србије и Француске, потписан у Београду, 23. децембра 1906/5. јануара 1907; — Уговор о трговини и пловидби између Србије и Румуније, потписан у Београду истога дана; — Уговор о трговини и пловидби између Југославије и Јапана, потписан у Београду, 28. фебруара 1959, „Службени лист СФРЈ, Додатак: Међународни уговори и други споразуми“, 1959, бр. 7.

(32) Нпр. Уговор о екстрадицији између Пруске (и других немачких држава) и САД, од 16. јуна 1852, К. Strupp, *op. cit.*, pp. 480—482; — Уговор између Југославије и Шпаније о правној помоћи у кривичним стварима и издавању, потписан у Београду, 8. јула 1980, „Службени лист СФРЈ, Додатак: Међународни уговори“, 1981, бр. 3.

(33) Нпр. Уговор између Немачке и Швајцарске о взајалном примљивању од 20. новембра 1872, К. Strupp, *op. cit.*, p. 497; — Уговор између Југославије и СР Немачке о регулисању извесних потраживања из социјалног осигурања, потписан у Бону, 10. марта 1956, „Службени лист СФРЈ, Додатак: Међународни уговори и други споразуми“, 1956, бр. 14.

(34) Нпр. Уговор између Југославије и Чехословачке о регулисању плаћања из робног промета, као и по другим обавезама, потписан у Прагу, 8. јуна 1932, „Службене новине Краљевине Југославије“, 1932, бр. 138—LXIII.

језику (*pacum*). И ова се реч понекад преводи као *уговор* па се у том значењу преводe латинске изреке: *pacia sunt servanda, pacia tertiis nec nocent nec prosunt* и др., а и у живом језику се употребљава као синоним(35). То довољно објашњава зашто се сматра да се овај израз употребљава поглавито за споразуме којима је циљ обезбеђење мира(36), „за значајна политичка питања или војне савезе“ (37), да су то „најважнији међународни уговори који имају особине одговарајуће уставима“ и да би се могли ограничити на споразуме о стварању међународних организација(38). Други се задовољавају констатацијом да су то „нарочито“ свечани(39) или „посебно“ свечани уговори(40). Као ретко када писци су скоро потпуно у праву. Од једанаест пактова на које смо наишли(41), четири пакта су представљала уставе међународних организација(42), а укупно њих десет требало је да служи миру и пријатељству. Само је један био закључен у циљу освајања (Тројни пакт Немачке, Италије и Јапана, од 1940). Наведена значења пакта су се задржала и у широј употреби па се често пише и говори о Бријан-Келоговом, Атлантском и Варшавском пакту иако се ови акти службено називају уговори.

4. Повеља

Можда за утеху може да послужи што се израз *повеља* још ређе употребљава. Водећи своје порекло од најпознатијих унутрашњих аката о правима и слободама, овај назив служи искључиво за акте којима њихови творци придају велики политички значај(43) или за уставе међународних организација(44). Стога би, а нарочито због садржине, повеље требало да буду на челу дугог списка назива који се употребљавају за међународне уговоре да би се тако издвојиле из „мноштва правних аката преко којих се остварује свакодневна сарадња у међународној заједници“(45).

5. Устав

Исто важи и за *устав* који представља основни акт међународне организације(46). Може се запазити да се и овај назив ретко употребљава, свакако стога што се многе организације стварају актима с дру-

(35) Тако Р. Reuter говори о успостављању мира закључењем пактова. Р. Reuter, *Introduction au droit des traités*, Paris 1972, p. 9.

(36) М. Новаковић, *op. cit.*, стр. 74.

(37) С. Аврамов, *op. cit.*, стр. 299.

(38) Б. Поповић, *op. cit.*, стр. 35.

(39) М. Бартош, *Међународно јавно право*, књ. III, стр. 70.

(40) Ch. Rousseau, *op. cit.*, p. 67.

(41) Пакт Друштва народа (1919), Рајски пакт (1925), Пакт о пријатељству, мирењу и судском расправљању између Југославије и Грчке (1929), Пакт о организацији Мале Антанте (1933), Пакт о ненападању и мирењу, познат као „Пакт Саапедре Ламас“ (1933), Пакт Балканског споразума (1934), Тројни пакт Немачке, Италије и Јапана (1940), Пакт о пријатељству и ненападању између СССР и Југославије (1941), Пакт Арапске лиге (1945), Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима (1966), Међународни пакт о грађанским и политичким правима (1966).

(42) Пакт Друштва народа, Пакт о организацији Мале Антанте, Пакт Балканског споразума, Пакт Арапске лиге.

(43) Као што су Пацифичка повеља (1954), Европска социјална повеља (1961) или Повеља о радницима мигрантима у јужној Африци (1978).

(44) Као што су Уједињене нације, Организација америчких држава, Организација афричког јединства, Заједничка афричка и малгашка организација и Савез држава централне Африке.

(45) С. Аврамов, *op. cit.*, стр. 299.

(46) Устав Међународне организације рада (1919, измењен 1962), Устав Сталне организације Уједињених нација за пољопривреду и исхрану (1944), Устав Светске здравствене организације (1946), Уставни акт Европске комисије за борбу против шала и слинавке, с прилогом (1953).

гим називима (уговор, конвенција) па одговарајући делови тих аката представљају уставе организација. Иначе, у доктрини се сви овакви акти називају уставима(47) или скромније *уставним актима (actes constitutifs)* или *уставним повељама (chartes constitutives)*(48), без обзира на службени назив акта. Сувишно је рећи да и овај назив потиче из унутрашњег права у коме је резервисан за највиши правни акт државе.

6. Статут

Устави међународних организација се чешће и скромније називају *статути*. Понекад се овај израз употребљава за означавање устава организација, без обзира на службени назив, али има и аката који заиста носе тај назив. То су без изузетка устави међународних организација(49). Међутим, не би се могло у потпуности прихватити мишљење да су то увек споразуми о „стварању неке међународне организације, органа или тела”(50). Други овај назив „везују за акте о оснивању и деловању међународних тела”(51), или констатују да „имају уставни карактер”(52). Губи се из вида да статути нису увек акти о оснивању већ да могу да буду придодати оснивачком акту који може да носи други назив, на пример *завршни акт*(53), *споразум* (или *аранжман*)(54), па чак и *меморандум*(55).

7. Конвенција

Сасвим је друга ствар када се највећ на израз *конвенција* који је, с многим другим називима (такође латинског порекла), ушао у међународну праксу захваљујући дугогодишњем француском утицају(56). Али

(47) P. Reuter, *Introduction*, p. 42.

(48) R. Reuter, *Organisations européennes*, Paris, 1965, p. 68.

(49) Статут Међународног уреда за сточне заразе (1924), Статут Мале Антанте (1930), Органски статут Међународног института за унификацију приватног права (1940), Статут Европског савета (1949), Статут о оснивању Сталне југословенско-аустријске комисије за Драву (1952), Статут Међународне агенције за атомску енергију (1956), Статут Југословенско-румунске мешовите комисије за Бердап (1963), Статут Светске организације за туризам. Овде се не могу уврстити нетачни преводи аката. Нпр. Уговор о миру између Савезничких и Удружених сила и Немачке са Статутом (!) Међународне организације рада, од 28. јуна 1919, „Весник Президијума Народне скупштине ФНРЈ”, 1951, бр. 19.

(50) М. Бартош, *Међународно јавно право*, књ. III, стр. 71.

(51) С. Аврамов, *op. cit.*, стр. 299.

(52) Ch. Rousseau, *op. cit.*, p. 67.

(53) Нпр. Завршни акт монетарне и финансијске конференције УН са Додатком „А” (Статут Међународног монетарног фонда) и Додатком „Б” (Статут Међународне банке за обнову и развој), Бретон Вудс, 22. јул 1944.

(54) Нпр. Статут Међународног уреда за сточне заразе је додатак Међународном аранжману о оснивању у Паризу Међународног уреда за сточне заразе (1924), Статут Међународног војног суда (који је заседао у Нирнбергу) је додатак Споразуму о гоњењу и кажњавању ратних злочинаца европских сила Осовине, потписаном у Лондону, 8. августа 1945.

(55) Нпр. Меморандум о сагласности између Италије, Велике Британије, САД и Југославије о Слободној Територији Трста, од 5. октобра 1954, је као прилог II слагао Специјални статут о манањима који је сматран за правни међународни уговор. М. Бартош, *Меморандум о Трсту од 5. октобра 1954 — правни осврт*, „Југословенска ревија за међународно право”, 1954, бр. 3, стр. 11—14.

(56) У француском језику ова реч има више значења. Код нас се преводи са *нагодба*. М. Ношковић, *op. cit.*, стр. 73. У нашој пракси је овај израз преводен и са „погодба”. Нпр. Привремена трговачка погодба између Србије и Италије, од 26. априла/9. маја 1879; — Привремена трговачка погодба између Србије и Русије, од 19. маја 1879; — Привремена трговачка погодба између Србије и Швајцарске, од 26. јула/7. августа 1879; — Привремена трговачка погодба између Србије и Белгије, од 23. октобра/4. новембра 1879.

и сада, када је тај утицај знатно умањен, број конвенција расте. Зато је врло тешко снаћи се у мноштву аката с тим називом, а с врло различним предметом. Некада се сматрало да се конвенцијама утврђују мање важна питања, најчешће везана за привредне (саобраћај, царине), социјалне (заштита здравља) и културне делатности, као и за несметано функционисање управе и судства (дипломатски и конзуларни односи, посебно привилегије и имунитети, правна помоћ, екстрадиција). Међутим, у пракси су конвенцијама уређивана питања од највећег међународног значаја(57), па чак и стваране међународне организације. Најновији развој је довео до делимичне измене укорењеног схватања, па се истиче да се конвенције употребљавају и када треба поставити правна правила(58). Невоља је у томе што се конвенције не могу јасно раздвојити од уговора, посебно ако се жели установити нека хијерархија међу њима, макар се она видела у форми закључивања, као што чине, на пример, Битнер (*Bittner*) и Бадван (*Basdevant*).

8. Декларација

Ово важи утолико пре што се тврди да се и акти под називом *декларација* употребљавају када се желе да поставе нека начела или став, па чак и правна правила(59), односно за „писмено утврђење постојећег обичајног права“ (60). Насупрот томе, други писци сматрају да су декларације само једностранни правни акти(61). Као да се заборавља да се овај назив употребљавао и за међународне уговоре, истина више у прошлости него данас(62). То важи како за вишестране тако и за двостране(63).

9. Конкордат

Већа сагласност постоји у погледу назива *конкордат*. Њиме се уређују нека питања положаја и деловања католичке цркве у појединим земљама. Разлике се појављују у томе да ли су то уговори закључени између држава и Свете столице или између држава и папе(64). Како се овим уговорима уређују питања која су иначе у искључивој

(57) Нпр. Хашке и Женевске конвенције из области ратног права, конвенције о мирном решавању спорова, дефиницији напада, забрани геноцида, апартхајда, отмица, расне дискриминације, ropства и трговине робљем и опојним дрогама, разним видовима заштите људских права.

(58) М. Бартош, *Међународно јавно право*, III, стр. 70; — Ch. Rousseau, *op. cit.*, p. 67.

(59) М. Бартош, *Међународно јавно право*, III, стр. 71; — Ch. Rousseau, *op. cit.*, p. 67.

(60) J. Andrassy, *op. cit.*, стр. 298.

(61) Нпр. М. Новаковић, *op. cit.*, стр. 74; — Б. Поповић, *op. cit.*, стр. 36.

(62) Декларација о неутралности Швајцарске (1815), Париска декларација о поморском рату (1856), Петроградска декларација (1868), Декларација између британске и српске владе о одредбама Трговинског уговора између Велике Британије и Србије који је потписан 7. фебруара 1880 (1881), Лондонска декларација о поморском рату (1909), Декларација Уједињених нација (1942), Декларација о изградњи великих путева за међународни саобраћај (1950).

(63) Немачко-пољска декларација о неприбегавању сили (1934), Декларација о трговини између Србије и Шведске (1909), Декларација о трговини између Србије и Данске (1909), Заједничка декларација СССР и Јапана о укидању ратног стања и успостављању дипломатских и конзуларних односа (1956).

(64) Ово друго гледиште су код нас заступали М. Новаковић, *op. cit.*, стр. 74, и Б. Поповић, *op. cit.*, стр. 36. Прво схватање заступа Ch. Rousseau, *op. cit.*, pp. 64—65, док је С. Аврамов, *op. cit.*, стр. 300 неодређена.

унутрашњој надлежности држава, многи сматрају да конкордатни нису међународни уговори, на пример у Француској Ривије (*Rivier*) и Орију (*Hauriou*), а код нас Веснић. Међутим, данас је све теже одредити шта је у искључивој надлежности држава, па чак да ли она више постоји.

10. Споразум

Вероватно да нема веће недоумице него када се појави израз *споразум*. Због тога у доктрини влада ћутање или збуњеност која се не крије. Ћутање стога што се при одређивању других појмова овај израз употребљава као синоним за сагласност воља, без обзира на облик или правну природу, као што се у свакодневном говору употребљава без жеље да му се прида било какво правно дејство. Међутим, како се у пракси највећи број међународних уговора појављује под овим називом(65), може се разумети што и велики познаваоци уговорног права дају крајње неодређена објашњења. Тако се каже да је то „општи назив с неодређеном техничком садржином“(66) или да је мање формалан од уговора и конвенције(67). Притом се такође истиче да се овај назив употребљава и за политичке уговоре(68).

Пракса то најбоље показује. Поред најчешће регулисаних односа у областима технике и привреде схваћених у најширем смислу, споразуми се односе и на чисто политичка питања, као што су промена граница(69), успостављање примирја(70), прекид ратног стања(71) и кажњавање ратних злочинаца(72). Уједињене нације су закључивале с државама споразуме о старатељству, а споразумима су стваране и међународне организације(73) и тела (74) и уређивани односи између међународних организација и држава, у којима ове имају седиште. Споразуми су акти којима Међународна банка за обнову и развој даје зајмове (*loan agreements*), а њима се уговарају и гаранције за исплату зајмова (*guarantee agreements*). Нема сумње да су споразуми све чешћи уколико преовлађује тежња за упрошћавањем формалности приликом закључивања уговора.

11. Аранжман

Када би од нашег језика зависило не би постојао акт који се назива *аранжман* јер се ова француска реч (*arrangement*), коју у истом облику прихвата и енглески језик, у свакодневном језику преводи са

(65) Преглед који даје *Myers*, ма како био непотун, показује да се овај израз употребљава знатно више од осталих. Вид. бел. 4.

(66) Ch. Rousseau, *op. cit.*, p. 67.

(67) P. Reuter, *Introduction*, p. 39, note 62.

(68) М. Бартош, *Међународно јавно право*, III, стр. 71.

(69) Нпр. Минхенски споразум Немачке, Италије, Велике Британије и Француске, од 30. септембра 1938, остављајући по страни питање његове важности.

(70) Споразум о војном примирју у Кореји, потписан у Панмунџону, 27. јула 1953.

(71) Нпр. Споразум (разменом писама) о прекиду ратног стања с Јапаном и поновном ступању на снагу Уговора о трговини и ловидби од 16. новембра 1923, од 23. јануара и 27. фебруара 1952.

(72) Лондонски споразум од 8. августа 1945.

(73) Нпр. Општи споразум о царинама и трговини — GATT (1947).

(74) Споразум о успостављању Бердапске речне управе, од 31. маја 1953, „Службени лист ФНРЈ, Додатак: Међународни уговори и други споразуми“, 1955, бр. 1. Управа је укинута Споразумом о престанку рада Бердапске речне управе, од 10. септембра 1976, „Службени лист СФРЈ, Додатак: Међународни уговори“, 1977, бр. 11.

„споразум”, а понекад и у уговорној пракси(75). Народи са сиромашнијим речником, или више трпељиви према страним речима, могу себи да дозволе луксуз да употребљавају и изразе чије значење не могу тачно да одреде. Полазећи од праксе, поједини теоретичари кажу да аранжмани „треба да представљају споразуме о извршењу других уговора” (76) или да утврђују појединости примене претходног уговора или да стварају привремени режим(77). Ово би се могло прихватити за аранжмане који, иако посебни акти, представљају прилоге главним уговорима(78). Не би требало заборавити да су и актима са оваквим називом постављана правила од трајног значаја(79), независно од било ког претходног акта, па чак и стваране међународне организације(80). У југословенској пракси је овај израз предвиђен са „погодба” и „угодба”, о чему ће бити посебно речи.

12. Амандман

Неправедан се употребљава и назив *амандман*. И његово порекло је у унутрашњој пракси држава као назив за акт којим се мења неки други акт (француски: *amendement*, енглески: *amendment*). То значење је задржао и у међународној пракси, па и југословенској(81).

13. Протокол

Из француског језика је у међународну праксу ушао и назив *протокол* који се непреведен употребљава и у нашој пракси. Али ни то није помогло да се утврди његова улога. Већина писаца истиче да се протоколима тумаче уговори или проширује њихово дејство(82). Други томе додају продужавање, допуњавање или мењање уговора(83), трећи да „понекад” постављају правна правила (84). Сва ова гледишта треба прихватити заједно и додати да су протоколима решавана и важна политичка питања(85). Протоколима су такође решавана нека питања у одно-

(75) Нпр. Међународни споразум о извозу костију, са Протоколом о споразуму и Завршним актом (Женева, 1928) и Завршним протокол (Женева, 1929); — Међународни споразум о извозу кафе, са Протоколом о споразуму и Завршним актом (Женева, 1928); — Споразум између Владе Краљевине СХС и Владе Немачке о српско-хрватско-словеначким сезонским радницима (Берлин, 1928).

(76) М. Бартош, *Међународно јавно право*, III, стр. 71.

(77) Ch. Rousseau, *op. cit.*, p. 67. У том значењу је код нас овај израз превођен са „погодба”. Нпр. Привремена трговинска погодба између Србије и Грчке, од 17. јуна 1894. Исто тако употребљаван је и непреведен. Нпр. Аранжман о правном положају руских и јерменских избеглица, од 30. јуна 1928; — Аранжман о проширењу извесних мера предузетих у корист руских и јерменских избеглица и на друге категорије избеглица, од 30. јуна 1928.

(78) Нпр. седам аранжмана уз Светску поштанску конвенцију, али то важи и за друге уговоре.

(79) Нпр. Аранжманом о међународном регистровању фабричких и трговачких жигова, потписаним у Мадриду, 4. априла 1891.

(80) Нпр. Међународни аранжман о оснивању у Паризу Међународног урега за сточне заразе, са Статутом, од 25. јануара 1924.

(81) Нпр. Амандман уз Споразум о пољопривредним вишковима између Федеративне Народне Републике Југославије и Сједињених Америчких Држава, са прилозима, од 19. јануара 1956, „Службени лист ФНРЈ, Додатак: Међународни уговори и други споразуми”, 1957, бр. 8; — *Међународни уговори ФНРЈ*, 1957, св. 71.

(82) С. Аврамов, *op. cit.*, стр. 300.

(83) М. Бартош, *Међународно јавно право*, III, стр. 71.

(84) Ch. Rousseau, *op. cit.*, p. 67.

(85) Нпр. Лондонски протокол поводом одвајања Белгије од Холандије, од 19. фебруара 1831; — Женевски протокол о забрани употребе у рату загушљивих, отровних и сличних гасова, од 17. јуна 1925.

сима између држава и међународних организација(86). Почев од 1958. уз многе уговоре закључене под окриљем Уједињених нација доношени су посебни протоколи с факултативним потписивањем, најчешће посвећени посебним начинима решавања спорова. Томе треба додати да се протоколи закључују и поводом приступања уговорима, размене или депоновања ратификационих инструмената итд. У овом случају протоколи имају више улогу записника о обављеном чину.

14. Записник

Пракса је увела у међународно уговорно право и саму реч *записник* (француски: *procès-verbal*) као посебан међународни уговор. У вези с тим треба разликовати записнике политичких скупова чија се уговорна природа може основано оспоравати(87). Записници седница органа међународних организација нису уговори и не производе таква дејства. Саквим је други случај записника усвојених у облику уговора(88) и у којима је јасно испољена намера да то буде уговор. Такви се записници (најчешће о раду мешовитих комисија), који некада носе друге називе (на пр. *résumé-записник*), ратификују, што потврђује да су у правом смислу уговори(89). То могу да буду и вишестрани акти(90).

15. Avenant

Још нисмо пронашли одговарајући израз за француски *avenant*. Он се обично односи на трговинска и финансијска питања, а служи за измену трговинских споразума и споразума о плаћању(91), без обзира на њихов назив.

16. Компромис

У прошлости је често било речи о закључењу уговора под називом *компромис*. Ни у доктрини, ни у пракси нема спора око његовог значења. Он представља сагласност о начину решавања спора и његовом изношењу пред изабрани орган или тело. У том смислу га помиње и члан 40. Статута Сталног суда међународне правде. По природи ствари, ако је у питању арбитража *ad hoc* компромис садржи и материјална правила за решавање спора(92), а може да садржи и правила поступка.

(86) Нпр. Протокол о заштити бугарских мањина у Грчкој, закључен између Савета Друштва народа и грчке владе, од 29. септембра 1924.

(87) С. Аврамов, *op. cit.*, стр. 301.

(88) Б. Поповић, *op. cit.*, стр. 37.

(89) Нпр. Усаглашени записник о повећању трговинске размене између Југославије и Чилеа, потписан у Сантјагу, 25. септембра 1963, „Службени лист СФРЈ, Додатак: Међународни уговори и други споразуми”, 1964, бр. 6.

(90) Записник о средствима за одбрану од сточних зараза, потписан у Риму, 11. фебруара 1938.

(91) Ch. Rousseau, *op. cit.*, p. 67. Понекад се израз *avenant* преводи као *додатак*. Нпр. Додатак уз Споразум о клирингу од 27. априла 1932. између Краљевине Југославије и Швајцарске конфедерације, од 2. новембра 1932. Исто тако преводи се и као *додатак*. Нпр. Допуна Споразума о плаћању између Југославије и Француске од 21. маја 1949, са писмима, од 2. августа 1958; — Допуна Споразума о економској сарадњи и техничкој помоћи између Федеративне Народне Републике Југославије и Француске Републике, од 2. августа 1958.

(92) У том смислу га помињу планови 18. и 28. Генералног акта о решавању спорова (1928, 1949).

Компромиса је данас све мање, јер се надлежност за решавање спорова прихвата уговорима о појединим питањима(93), а и судско решавање је у кризи. Зато изгледа као да компромиси припадају прошлости.

17. Капитулација

Прошлости припадају и различити акти који имају заједнички назив *капитулација*. Они имају два значења.

а) Под овим називом су били познати уговори којима су европске државе добијале повластице у нехришћанским земљама у погледу трговине и положаја странаца (дипломата, конзула, трговаца) (94). Настале као израз осећања потребе за заштитом у земљама за које се тврдило или веровало да не поштују стандарде европске цивилизације, оне су се претвориле у симбол неравноправности. Као такве, супротне су основним начелима међународног права и данас правно нису могуће.

б) Са забраном рата настају и капитулације у другом значењу, тј. као уговори о предаји дела фронта, пристаништа, утврђења, брода, насељеног места (локална) или целокупне оружане силе (општа капитулација). Хашки Правилник о законима и обичајима сувоземног рата (1907) садржао је посебна правила о капитулацији (чл. 35). У вези с овим уговором треба напоменути да Акт о капитулацији немачке војске није сачињен у облику уговора. Њега су у Берлину, 8. маја 1945, потписали представници немачке Врховне команде, „присутни“ команданти савезничких трупа и „сведоци“ (такође из реда савезника). По свему је то била једно-страна изјава, потврђена од сведока.

Југословенски устави од 1963. (чл. 254) и 1974. (чл. 238) забрањују потписивање и признавање капитулације, што нема значаја за њен пуноважност ако би ипак била потписана. Стављањем рата ван закона аутоматски се (бар теоријски) искључује могућност да дође до капитулације. Изузетно је могуће, али само ако до оружаног сукоба дође кршењем поменуте забране.

18. Картел

Исто важи и за другу врсту уговора која је позната под именом *картел*. Ове уговоре закључују војне старешине(95), нарочито ради размене ратних заробљеника и рањеника(96) или прекида ватре(97). Картели имају хуманитарни карактер па се закључују у упрошћеном облику и не подлежу ратификацији. На то указује и сам њихов назив који потиче од латинског *cartello*, што је деминутив од *carta*, како се називао писмени акт о постигнутој сагласности.

(93) Зато се одредбе уговора о решавању спорова називају *компромисне клаузуле*.

(94) Нпр. Француско-турска капитулација, од 18. маја 1740. К. Strupp, *op. cit.*, pp. 49—62.

(95) М. Бартош, *Међународно јавно право*, III, стр. 71.

(96) Б. Поповић, *op. cit.*, стр. 37.

(97) С. Аврамов, *op. cit.*, стр. 300.

19. Меморандум о сагласности

Такав је и меморандум о сагласности. Непознат европској пракси, меморандум о сагласности (*memorandum of understanding*)(98) је у међународни живот ушао с повећањем утицаја САД. Он представља писмени документ о усмено постигнутој сагласности. Парафирањем се констатује да је постигнута сагласност садржана у њему. Тиме се документ признаје као доказ о постојању сагласности(99). На тај начин се и усмени споразуми могу регистровати у Секретаријату УН на основу члана 102. Повеље(100). У нашој литератури расправа о њему је почела после парафирања у Лондону Меморандума о сагласности између Италије, Велике Британије, САД и Југославије о Слободној Територији Трста, 5. октобра 1954(101). Овакав документ може имати и своје прилоге. У наведеном случају је био посебно значајан Прилог II (Специјални статут о мањинама) који је сматран за прави међународни уговор(102). Питање је да ли су и прилози само писмене исправе о усмено постигнутој сагласности или један усмени споразум (меморандум) може имати и писмене прилоге. Да ли то значи да се усмени споразуми приближавају писменим? Регистравање у Секретаријату УН као да то потврђује. Ово је теоријски занимљиво(103) иако форма не утиче на правну обавезност уговора (чл. 3, т. а) Бечке конвенције о уговорном праву).

20. *Pactum de contrahendo* (Предуговор)

Када је реч о правној обавезности поставља се и питање значења уговора који се закључује под латинским називом *pactum de contrahendo*. Можда би за то била најприкладнија наша реч „предуговор”. Традиционално је схватање да предуговор представља уговор о будућим преговорима. То значи да садржи обавезу да се приступи преговорима у доброј вери, како је истакао Стални суд међународне правде у саветодавном мишљењу о железничкој вези између Литваније и Пољске(104), али не и обавезу да се уговор закључи(105). Тако посматран, предуговор изгледа као неки привремени споразум који треба да води решењу једног проблема.

(98) Реч *understanding* се употребљава и у трајном значењу као *споразумевање*. С Аврамов, *op. cit.*, стр. 301. У нашој штампи је преводена као „разумевање” јер новинарима није познато значење овог израза. Нарочито су га употребљавали после закључења споразума између Египта, Израела и САД у Кемп Дејвиду.

(99) М. Бартош, *Међународно јавно право*, III, стр. 203.

(100) *Ibid*, стр. 290.

(101) Опширније М. Бартош, *Меморандум о Трсту*, посебно стр. 4—6. За текст вид. „Службени лист ФНРЈ, Додатак: Међународни уговори и други споразуми”, 1954, бр. 6. Пре њега био је парафиран Меморандум о сагласности између САД, Велике Британије и Италије у погледу управе у Зони „А” Слободне Територије Трста, 10. маја 1952, а касније Меморандум о сагласности између Југославије и САД у вези с куповинама *Offshore*, 18. октобра 1954, *Recueil des traités des Nations Unies*, vol. 273.

(102) М. Бартош, *Меморандум о Трсту*, стр. 11—14.

(103) Ако је то усмени уговор на њега се не примењује Бечка конвенција о уговорном праву (чл. 2, ст. 1, т. а), без обзира шта се под уговором сматрало у унутрашњем праву (чл. 2, ст. 2), тј. како би био квалификован у праву САД.

(104) *Railway Traffic between Lithuania and Poland*, Advisory Opinion, 1931. P.C.J.I. Series A/B. № 42, p. 16.

(105) М. Бартош, *Међународно јавно право*, III, стр. 71; — Ch. Rousseau, *op. cit.*, p. 67; — J. Andrassy, *op. cit.*, стр. 298; — С. Аврамов, *op. cit.*, стр. 300.

21. *Modus vivendi*

Као такав привремени споразум означава се *modus vivendi*. Међутим, Ј. Андраши упозорава да *modus vivendi* може потрајати и дуже, било да је склопљен на неодређено време било да се продужује. Поред тога овај се израз употребљава да означи фактичко стање које нема правну основу(106) већ се прећутно прихвата, или боље рећи трпи. Томе треба додати да се у појединим случајевима *modus vivendi* може сматрати за прави уговор(107).

22. „Центлменски споразум”

Правно је свакако најспорнији „центлменски споразум” (енглески: *gentlemen's agreement, honourable agreement*). Док једни тврде да су то уговори између влада и само њих обавезују(108) дотле им други одричу сваку правну вредност а њихово испуњавање почива на међународном моралу(109). Очигледно је да то нису уговори у формалном смислу, а њихова тајност још више подстиче подозривост према оваквим актима. Чињеница је, међутим, да их државе испуњавају, макар то чиниле из политичких разлога. Њихово неиспуњавање имало би за последицу не само неиспуњавање од стране друге уговорнице него и губљење поверења. Тако опрезност или страх од својеврсне реторзије доводе до поштовања споразума које најшира јавност може и да не прихвата. Понекад такав споразум добија „званични” облик, али никада не облик уобичајен за уговоре(110).

23. Размена писама (нота)

У пракси су се појавили и називи које доктрина још није ни забележила а камоли обрадила. Често се помиње *размена писама (нота)*, али се она представља као начин закључивања уговора, при чему сва писма чине његов део. Међутим, постоје и уговори који не само да су закључени разменом писама него и службено носе такав назив, па се срећу и у пракси Југославије(111). У „Прегледу међународних уговора Југославије” (св. II) се, под бр. 1790 (стр. 375), наводи и „Размена нота

(106) J. Andrassy, *op. cit.*, стр. 298. — *Modus vivendi* између Турске и Југославије (1950).

(107) Разменом писама између Генералног секретара Друштва народа и Швајцарске постигнут је *modus vivendi* о привилегијама и имунитетима Друштва народа (1921, 1926).

(108) Б. Поповић, *op. cit.*, стр. 37.

(109) J. Andrassy, *op. cit.*, стр. 299.

(110) Нпр. споразум великих сила о расподели места несталних чланова Савета безбедности УН је 1963, на захтев земаља у развоју, претворен у споразум чланова УН али није унет у резолуцију Генералне скупштине бр. 1991 (XVIII). То није био случај са споразумом о подршци молбама за пријем у чланство Уједињених нација. Тај споразум није озваничен и државе га се не придржавају.

(111) Размена нота између Југославије и Турске по предмету пристанка турске владе да се у листу „Б” прикључену Конвенцији о трговини и пловидби од 28. октобра 1936. унесе контингент од 100 и од 400 тона, „Службене новине Краљевине Југославије”, 1938, бр. 93—XXXI; — Размена нота између влада Југославије и Норвешке о измни и продужењу Платног споразума од 30. августа 1946 (Београд, 28. април 1947); — Размена писама о продужењу, до 30. априла 1948. Трговинског и Платног споразума, закључених 30. августа 1946. између Југославије и Норвешке (Београд, 26. септембар 1947).

између министара иностраних послова Немачког Рајха и Краљевине Италије и председника владе Краљевине Југославије о приступању Тројном пакту”, од 25. марта 1941. Из наслова, преузетог из Мартенсове „Нове збирке међународних уговора”, би се могло закључити да је сагласност о приступању Југославије Тројном пакту постигнута разменом нота. Према до сада познатим подацима то није тачно. Приступање је извршено уобичајеним потписивањем Протокола о приступању Југославије Тројном пакту а после тога је југословенској делегацији предата нота немачке владе и извршена размена две ноте с Немачком и две ноте с Италијом. Поред тога југословенској делегацији је уручена и заједничка немачко-италијанска нота која се, изгледа, помиње у наведеним збиркама (није, дакле, реч само о размени нота) којом две силе Осовине гарантују Југославији да од ње неће тражити војну помоћ. На захтев Немачке и Италије последња нота је остала (односно требало је да остане) тајна да с њеном садржином не би биле упознате Бугарска, Мађарска и Румунија(112).

24. Програм

У новије време се као посебан назив уговора појављује *програм*. Сам назив указује на унутрашњи акт који не садржи никаква правила понашања. У међународним односима се програмима утврђује садржина сарадње која може имати свој правни основ у неком општем политичком уговору. Међутим, програми се посебно закључују, обично на одређено време. Уговори с овим називом се за сада односе на сарадњу у областима просвете, науке, технике и културе(113).

25. План рада

Иста опаска важи за уговоре под називом *план рада*. Они посебно представљају уговоре Светске здравствене организације и појединих држава, а односе се на питања из надлежности ове организације(114).

(112) Документе је објавио Б. Кризман, *Вањска политика југословенске државе 1918—1941*, Загреб, 1975, стр. 166—168.

(113) Допунски програм културне и научне сарадње између СССР и Југославије за 1965, потписан у Москви, 1. јуна 1965, „Службени лист СФРЈ, Додатак: Међународни уговори и други споразуми”, 1966, бр. 2; — Програм културне сарадње између Југославије и Грчке за 1965. и 1966, потписан у Београду, 22. марта 1965, „Службени лист СФРЈ, Додатак: Међународни уговори и други споразуми”, 1966, бр. 6; — Програм просветно-културне и научно-техничке сарадње између Малија и Југославије за 1979. и 1980, потписан у Бамаку, 5. јула 1979, „Службени лист СФРЈ, Додатак: Међународни уговори”, 1981, бр. 3; — Програм у области културе, просвете и науке између СР Немачке и Југославије за период од 15. јуна 1979. до 14. јуна 1981, потписан у Бону, 26. октобра 1979, „Службени лист СФРЈ, Додатак: Међународни уговори”, 1981, бр. 3.

(114) Прва допуна Плана рада за Програм заштите мајке и детета у Југославији, закључена између Југославије, Светске здравствене организације и Деџер фонда УН (Београд, 2. јун, Неји 8. јун, Женева 26. јун 1956), „Службени лист ФНРЈ, Додатак: Међународни уговори и други споразуми”, 1957, бр. 8; — План рада за ВСГ — Антигуберкулозно вакцинациону акцију у Југославији између Југославије, Светске здравствене организације и УНИСЕФ (Београд, 5. новембар 1957, Копенхаген 17. јул 1957, Неји на Сени 26. јул 1957), „Службени лист ФНРЈ, Додатак: Међународни уговори и други споразуми”, 1959, бр. 3.

26. Правилник

У пракси се срећу и уговори који носе назив *правилник*. То још више подсећа на унутрашње акте и то нормативне. Они су обично једна врста прилога уз уговор(115). Не губећи тај значај, правилници су се временом осамосталили и постали правни акти који се самостално потписују и ратификују. Има правилника који су вишестрани правни акти(116). Стога је француски Декрет о ратификацији и објављивању међународних уговора, од 14. марта 1953, увео дотле непознату категорију „међународних правилника“, за које Русо каже да им је тешко одредити особеност па их сматра за „техничке инструменте“ које је израдила општа конференција специјализованих установа(117). Међутим, овде не сме да буде мешања између правилника као аката међународних организација и правилника који су међународни уговори.

27. Подсетник (Забелешка)

Чуђење може да изазове што се као уговор појављује и *подсетник*. Назив ни на који начин не наводи на уговор, а по садржини би пре одговарао записнику. Међутим, у пракси се појављује као посебан уговор, у нашој пракси најалост под страним називом *pro memoria* (у француском преводу: *aide-mémoire*)(118).

28. Погодба

То чуђење је још упадљивије када се појављују уговори под називом *погодба*. Не стога што је овај појам супротан појму уговора (као што су неки наведени) већ што у нашем језику служи за превођење француских и енглеских израза са различитим значењем. Тако је крајем прошлог века у области трговине закључено више уговора с ограниченим временом трајања, што се види и из њиховог назива: „привремена трговачка погодба“. Оно што зачуђује је да је у француском тексту употребљен израз „*convention*“ а у српскохрватском „погодба“(119). Поред тога реч „погодба“ служила је и за превођење енглеске речи „*agreement*“(120) и француске „*arrangement*“(121). Очигледна је не само недоследност у употреби израза већ и несигурност у њиховом превођењу.

(115) У прошлости је био најпозатији Правилник о законима и обичајима сувоземног рата који је био прилог уз (IV) Конвенцију о законима и обичајима сувоземног рата, од 18. октобра 1907.

(116) Нпр. Правилник о телеграфској служби у међународном саобраћају (Каиро, 4. април 1938).

(117) Ch. Rousseau, *op. cit.*, p. 68, note 1.

(118) Промеморија са заседања Мешовите југословенско-бугарске поткомисије за спољњу трговину при Општој мешовитој сталној комисији, предвиђеној Споразумом о привредној сарадњи између Бугарске и Југославије од 1. августа 1947 (Софија, 23. август 1947).

(119) Привремена трговачка погодба између Србије и Италије, закључена у Београду 26. априла/9. маја 1879; — Привремена трговачка погодба између Србије и Русије, закључена у Београду 19. маја 1879; — Привремена трговачка погодба између Србије и Швајцарске, закључена у Бечу 26. јула/7. августа 1879; — Привремена трговачка погодба између Србије и Белгије, закључена у Београду 23. октобра/4. новембра 1879.

(120) Привремена трговачка погодба између Србије и Велике Британије, закључена у Београду 5/17. марта 1879.

(121) Привремена трговинска погодба између Србије и Грчке, закључена у Београду 17. јуна 1894. У овом случају не одговара реч „трговинска“. То је шири појам од *трговачка* па би пре одговарао актима који носе назив *convention* јер се сматра да су оне хијерархијски изнад *arrangement*.

Ово последње се могло избећи да је израз „погодба“ употребљаван само за преводбење израза „*convention*“ (122), док се за изразе „*agreement*“ и „*arrangement*“ морао употребљавати неки прикладнији наш израз. Треба имати у виду да изрази „*agreement*“ и „*arrangement*“ нису сасвим подударни. Енглески израз „*agreement*“ више одговара француском „*accord*“ (у јавном праву) или „*contrat*“ (у приватном праву). То можда објашњава зашто су сви акти с овим називом (пореклом од латинског „*contractus*“) преводени са „погодба“, што одговара нашем изразу споразум, наравно у ужем смислу (123).

29. Угодба

Израз „*arrangement*“ више означава споразум у ширем и мање формалном смислу. У том значењу се употребљава непреведен у енглеским па и нашим текстовима, као што је већ поменуто. Ако се већ преводи онда је много исправније преводити га са *угодба*. Овим изразом су означавани уговори који су уређивали поједина питања из разних видова саобраћаја (124).

III ОПШТИ (ЗАЈЕДНИЧКИ) НАЗИВ

Из наведених примера се може уочити да сви називи немају исту важност нити поље примене. Многи од њих се, нарочито уговори, конвенције и споразуми, употребљавају често и за врло широк круг питања. Неки други називи (као протоколи, аранжмани, записници, правилници) такође се све чешће појављују, али само у ужим областима. Очигледно је да поједини називи, како у обичном тако и у стручном говору, означавају општи појам, заједнички за све акте који представљају сагласност воља два или више субјеката да би се произвело какво правно дејство, а да се сви остали употребљавају само за поједине врсте тих аката (125). То не значи да се назив, који је заједнички за све акте, не појављује и као назив за једну врсту аката. Он је само наобухватнији, најопштији, заједнички појам за све појединачне појмове. Када је реч о међународном уговорном праву, општи појам би требало налазити у ак-

(122) Овај се израз иначе преводи и као *нагодба*. Вид. бел. 56.

(123) Стога је изненађујуће да су акти ове природе и с називом *contrat* преводени са *уговор*. Нпр. Уговор са Међународним акционарским друштвом за ваздушни саобраћај са седиштем у Паризу о преносу поште ваздушним путем (1926); — Уговор о осигурању путника против несрећних случајева, закључен између Генералне дирекције државних железница и Европског акционарског друштва за осигурање (1928).

(124) Угодба о увођењу размене поштанских пошиљака оптерећених доплатама између Српске поштанске управе и поштанских управа Аустрије и Угарске, закључена у Бечу 14/26. маја 1894; — Угодба о размени поштанских путница између Српске поштанске управе и поштанских управа Аустрије, Угарске и Босне и Херцеговине, закључена у Бечу 14/26. маја 1894; — Допуњујућа угодба о Међународној конвенцији о транспорту робе железницом; од 14. октобра 1890, закључена у Берну 16. јула 1895; — Угодба која се односи на уређење узајамних односа између поштанских управа Србије и Аустрије, закључена у Будимпешти 4. марта 1907; — Угодба којом се уређују узајамни односи између поштанских управа Србије и Угарске, закључена у Будимпешти 4. марта 1907; — Угодба о телефонској служби између Немачке и Краљевине СХС преко Аустрије, закључена у Берлину 25. јануара 1928; — Специјална угодба о телефонској служби између Краљевине СХС и Аустрије, закључена у Београду 9. марта 1928; — Угодба о телефонској служби између Француске и Краљевине СХС, закључена у Паризу 3. јула 1928; — Угодба о телефонској служби између Краљевине СХС и Италије, закључена у Београду 11. фебруара 1929.

(125) М. Бартош, *Међународно јавно право*, III, стр. 70.

тима од најширег међународног значаја, ма колико носили одлуке времена у којем су настали и потреба којима је требало одговорити. Отуда и преглед ових докумената показује неједнак став по овом питању.

1. Неки документи као општи појам употребљавају „уговор“.

а) Тако су, на пример, чланом 227. Версајског уговора о миру, од 28. јуна 1919(126), Савезничке и Удружене силе јавно оптужиле немачког цара Виљема II за „највишу увреду ... међународном моралу и светој важности *уговора*“. Уговор о миру с Италијом, од 10. фебруара 1947(127), предвиђа да ће савезничке и удружене силе обавестити Италију које двостране *уговоре* желе да задрже на снази, али ће бити укинуте све одредбе тих *уговора* које нису у складу с Уговором о миру (чл. 44). Исто тако, у саветодавном мишљењу о грчко-бугарским заједницама, од 31. јула 1930, Стални суд међународне правде истиче да је опште начело међународног права да, у односима између уговорница једног *уговора*, одредбе унутрашњег права не могу имати већу снагу од одредби *уговора*“(128).

У овом погледу је свакако најважнија Бечка конвенција о уговорном праву (1969). Она већ у свом називу истиче да је израз *уговор* прихваћен као заједнички појам(129) а то потврђује дефиницијом у члану 2, ст. 1, т. а) коју због значаја треба навести у целини:

„1. У сврхе ове Конвенције

а) израз „уговор“ означава међународни споразум ... било да је уобличен у једном јединственом инструменту, или у два или више међусобно повезаних инструмената, без обзира на њихов посебан назив.“

Ни у једном међународном документу није тако јасно општи (заједнички) назив одвојен од посебних назива, што се уосталом од оваквог документа и очекивало. У ставу 2. истог члана каже се да ова дефиниција не утиче на употребу израза нити на смисао који им се даје у унутрашњем праву. То значи да се допушта различито превођење ових израза, али то нема значаја са становишта међународног права.

У складу с тим се у члану 5. говори о примењивању Конвенције на *уговоре* о оснивању међународних организација и на *уговоре* усвојене под окриљем међународних организација, а затим се доследно у целом тексту употребљава израз „уговор“.

б) Овакав став налазимо и у уставима и законима неких земаља. Устав Француске који је важио од 1946. до 1958. је у члану 26. предви-

(126) „Службене новине Краљевине СХС“, 1920, бр. 119а.

(127) „Службени лист ФНРЈ“, 1947, бр. 14; — *Recueil des traités des Nations Unies*, vol. 49.

(128) *Greco-Bulgarian „Communities“, Advisory Opinion, 1930, P.C.I.J., Series B, № 17, p. 32.*

(129) Комисија за међународно право је, на свом XIV заседању, као заједнички појам усвојила израз *уговор*, заједно с његовом дефиницијом у члану 1, ст. 1, т. а) Нацрта правила уговорног права. А/СН. 4/148, 3 July 1962, p. 12. То је касније унето у члан 2, ст. 1, т. а) Бечке конвенције о уговорном праву.

бао да „дипломатски уговори“ који су ратификовани и објављени имају снагу закона(130). Много је одређенији Устав СССР (1977) који на три места помиње „уговоре“. У члану 29. се наводе начела из Завршног акта Конференције о безбедности и сарадњи у Европи (1975), међу којима и начело савесног испуњавања међународних обавеза. Притом се уместо „уговора или других споразума“ из Завршног акта помињу „уговори који је СССР закључио“. У члану 121, т. 6. каже се да Президијум Врховног совјета СССР „ратификује и отказује међународне уговоре СССР“, а у члану 131, т. 6. да Савет министара „предузима мере за извршење међународних уговора СССР; ратификује и отказује међународне уговоре на владином нивоу“.

2. Други документи као заједнички назив употребљавају „споразум“.

а) Бечка конвенција о дипломатским односима, од 18. априла 1961(131), каже да се просторије дипломатске мисије не смеју употребљавати противно правилима општег међународног права или посебних споразума (чл. 41, ст. 3). Неће се сматрати дискриминацијом ако држава, на основу споразума, примењују повољнији поступак (чл. 47, ст. 2, т. б).

б) „Споразуме“ чешће помиње Бечка конвенција о конзуларним односима, од 23. априла 1963(132), чије одредбе не дирају у друге међународне споразуме на снази. Државе могу да закључују споразуме који потврђују, допуњавају или развијају одредбе Конвенције или проширују поље њене примене (чл. 73).

в) Конвенција о режиму пловидбе на Дунаву, од 18. августа 1948(133), је предвидела оснивање речних управа од стране прибрежних држава, а на основу посебних споразума (чл. 20—21).

г) У ширем значењу израз „споразум“ употребљавају и пресуде Сталног суда међународне правде у споровима око фабрике у Хожуву (*Chorzów*). У пресуди о надлежности, од 26. јула 1927, Суд истиче начело међународног права да „повреда једног споразума повлачи обавезу накнаде у одговарајућем облику“(134), а у пресуди о суштини спора, од 13. септембра 1928, понавља наведени став, истичући да је накнада штете „неопходна допуна за испуњавање споразума и да није нужно да то буде утврђено у самој Конвенцији“ (о Горњој Шлезији, од 15. маја 1922 — прим. М. М.)(135).

д) Свакако да најшире значење има израз „споразум“ у Уставу Холандије (од 1815, с изменама и допунама од 1947, 1948. и 1952). Он допушта закључивање међународних споразума чија садржина одступа од одредаба Устава уколико то захтева развој међународног правног по-

(130) Овај израз Русо сматра „мало задовољавајућим“ јер се дипломатски уговори у техничком смислу тичу успостављања дипломатских односа или одређивања дипломатских имунитета. Ваи овог ужег значења израз представља плеоназам и он је толико тачан као кад би се говорило о конвенционалним уговорима или законодавним законима. Ch. Rousseau, *op. cit.*, p. 68, note 1. Ваља приметити да и Бартош помиње дипломатске уговоре, али притом очигледно мисли на међудржавне уговоре. М. Бартош, *Међународно јавно право*, I, стр. 32.

(131) „Југословенска ревија за међународно право“, 1961, бр. 1; — „Службени лист СФРЈ, Додатак: Међународни уговори и други споразуми“, 1964, бр. 2.

(132) „Југословенска ревија за међународно право“, 1963, бр. 2.

(133) „Службени лист ФНРЈ“, 1949, бр. 8.

(134) *Factory at Chorzów, Jurisdiction, Judgment*, № 8, 1927, P.C.I.J., Series A, № 9, p. 21.

(135) *Factory at Chorzów, Merits, Judgment*, № 13, 1928, P.C.I.J., Series A, № 17, p. 29.

ретка (чл. 60 ц). С друге стране неће се примењивати закони ако су у супротности са *споразумима* који су обнародовани (чл. 60 е). Најзад, *споразумима* се на међународне организације могу пренети извесна овлашћења законодавне, управне или судске власти (чл. 60 г).

3. Најбројнији су акти у којима се као општи појмови помињу „уговор“, „конвенција“ и „споразум“, иако им се очигледно не даје исто значење. То срећемо у многим актима од највећег међународног значаја.

а) Хронолошки први пада у очи Берлински уговор, од 13. јула 1878(136). Његов члан XX помиње „међународне уговоре, конвенције или споразуме било које природе“ („*traités, conventions et arrangements internationaux de quelque nature qu'ils soient*“), али друге одредбе помињу само један од ових израза, очигледно у тачно одређеном значењу. Тако чланови XL и L предвиђају да ће се, до закључења *уговора* између Турске и Србије, односно Румуније, са странцима поступати по општим начелима међународног права. Члановима XXXVIII и XLIX се предвиђало закључивање *конвенција*(137) ради решавања питања везаних за довршење железница, односно права и надлежности конзула у Румунији. Међутим, када је реч о важећу капитулација у Србији, предвиђено је да ће се оне мењати новим *споразумима* (чл. XXXVII).

б) Различита терминологија среће се и у Пакту Друштва народа који је иначе сматран за правно најсавршенији акт свога времена. У његовом уводном делу помиње се потреба да се успостави владавина права и строго поштују обавезе из *уговора*. Овај се израз помиње још само једном (у члану 19) а чешће се употребљава заједно с другим изразима, као: „уговори и обавезе“ (чл. 18), „уговори о арбитражи и регионални споразуми“ (*les traités d'arbitrage et les ententes régionales*) (чл. 21). Поред тога употребљавају се и изрази *споразума* (*ententes*) (чл. 20) и *конвенције* (чл. 22, ст. 8).

У пракси Друштво народа је закључивало, у односима с државама, и протоколе(138) и конвенције ван оквира члана 22, ст. 8(139). Исто тако оно је закључило конвенцију с Уједињеним нацијама, 19. априла и 19. јула 1946, о преносу своје имовине Уједињеним нацијама (140). У извршавању одредбе члана 18. Друштво народа је установило „Збирку *уговора*“ (*Recueil des Traités*).

в) Такво термилошко шаренило среће се и у Повељи Уједињених нација чији су творци далеко мање испољавали бригу за правнички језик. „Народи Уједињених нација“ су решили да створе услове за очување правде и поштовање обавеза које проистичу из „*уговора* и других извора међународног права“, али су овај израз употребили још само у члану 102. и то заједно са изразом *споразум*. Иначе, израз „споразум“ се

(136) К. Strupp, *op. cit.*, pp. 289—307; — Србија 1878, *Документи*, стр. 556—575.

(137) У књизи Србија 1878, *Документи* ови изрази су нетачно преведени са *споразуми* (стр. 570, 572).

(138) Вид. бел. 86.

(139) Нпр. Конвенција о комуникацијама Друштва народа за време криза, закључена између Секретаријата Друштва народа и швајцарске владе, 21. маја 1930.

(140) Опширније R. J. Dupuy, *Le droit des relations entre les organisations internationales, Recueil des Cours de l'Académie de droit international de La Haye*, 1960. t. 100, pp. 489—527; — Ch. Rousseau, *op. cit.*, pp. 65—66.

у Повељи најчешће употребљава (чл. 17, 33, 43, 45, 52, 57, 63, 64, 70, 71, 77, 80, 81, 82, 83, 85, 103, 106). Поред тога два пута се помиње израз *конвенција* (чл. 62, 105). Без обзира на то збирка међународних уговора носи назив „*Recueil des Traités*”. Као да указује пут редакторима будуће Конвенције о уговорном праву.

г) Када се то има у виду није изненађујуће да се различити изрази понављају и у статутима Сталног суда међународне правде, односно Међународног суда правде, и то у два најважнија члана које наводимо у ширим изводима:

Члан 36.

- „1. Надлежност Суда се простире на све спорове . . . и на све слушајеве . . . предвиђене у Повељи Уједињених нација или у *уговорима* и *конвенцијама* на снази.
2. Државе учеснице . . . могу . . . изјавити да признају као обавезну *ipso facto* и без посебног *споразума* . . . надлежност Суда у свим правним споровима који имају за предмет:
 - а) тумачење неког *уговора* . . .”

Члан 38.

- „1. Суд . . . примењује:
 - а) међународне *конвенције* . . .”

Томе треба додати да члан 37. помиње *уговоре* и *конвенције*, очигледно имајући у виду све уговоре у којима се предвиђа судско решавање спорова. Најзад, члан 39. допушта закључивање *споразума* о језику на коме ће се водити поступак, а члан 40, ст. 1. да се спор може покренути *компромисом*.

д) Потпуно је разумљиво што и изјаве држава о прихватању обавезне надлежности Суда понављају терминологију из члана 36, ст. 2. Статута(141).

ђ) То важи и за једностране изјаве ослобођених земаља о прихватању обавеза из уговора, конвенција и споразума бивших колонијалних сила(142).

е) У овом склопу треба поменути и Завршни акт Конференције о безбедности и сарадњи у Европи, потписан у Хелсинкију 1. августа 1975, који на више места помиње уговоре. Тако се у вези с начелом суверене једнакости каже да се границе држава могу мењати само *споразумом*, као и то да свака држава има право да постане странка двостраних или вишестраних *уговора*, укључујући право да буде или не буде странка *уговора* о савезу(143). У начелу поштовања људских права и основних

(141) *International Court of Justice, Yearbook, 1975—1976, pp. 51—81.*

(142) Изјава Тангањике, од 9. децембра 1961, и Мадагаскара, од 6. фебруара 1962. Doc. A/CN. 4/150, pp. 34, 46.

(143) *Conference on Security and Co-operation in Europe, Final Act, Helsinki 1975, p. 78.*

слобода државе учеснице изражавају жељу да испуњавају своје обавезе из међународних *декларација* и *споразума*, укључујући међународне *пактове* о људским правима⁽¹⁴⁴⁾. Најзад, у начелу савесног испуњавања међународних обавеза помињу се обавезе „које проистичу из *уговора* или других *споразума*”. У случају сукоба обавеза чланова Уједињених нација на основу Повеље УН и обавеза на основу „*уговора* или другог међународног *споразума*” превагу ће имати обавезе из Повеље⁽¹⁴⁵⁾. Одмах се може уочити да се, за разлику од члана 103. Повеље, овде помињу и „*уговори*”. Поред тога се, у одељку посвећеном сарадњи у хуманитарним и другим областима, изражава спремност да се закључују „*споразуми* или *аранжмани*” (*agreements or arrangements*)⁽¹⁴⁶⁾, а у области информисања подстиче сарадња на основу краткорочних или дугорочних „*споразума* или *аранжмана*” (*agreements or arrangements*)⁽¹⁴⁷⁾.

ж) Ова се појава запажа и у уставима неких земаља. Устав Француске (1958) предвиђа да *уговори* и *споразуми* који су ратификовани или одобрени имају одмах по објављивању снагу већу од закона, под условом који важи за сваки *уговор* или *споразум* (чл. 55).

IV ЗАЈЕДНИЧКИ НАЗИВ У ЈУГОСЛОВЕНСКИМ ДОКУМЕНТИМА

Изнеге појаве се у пуној мери запажају у најважнијим југословенским актима, како пре и за време тако и после другог светског рата. То нарочито вреди за уставе док је у другим актима терминологија у великој мери уједначена.

1. Први југословенски устав, од 28. јуна 1921, говори у члану 79. о закључивању *уговора* и *споразума*, а истоветну одредбу је садржао и Устав од 3. септембра 1931 (чл. 65).

2. Одлука Другог заседања АВНОЈ-а о одузимању права законите владе југословенској влади у иностранству, од 29. новембра 1943⁽¹⁴⁸⁾, налаже Председништву АВНОЈ-а да прегледа међународне „*уговоре* и *обавезе*” које је та влада закључила (формула преузета из члана 18. Пакта Друштва народа).

3. Први послератни устав (1946) имао је само једну одредбу којом је предвиђао надлежност Президијума Народне скупштине ФНРЈ за ратификовање међународних *уговора* (чл. 74, т. 9). Уставни закон о основама друштвеног и политичког уређења и савезним органима власти (1953) поред *уговора* помиње и *споразуме*. Сличну формулацију садржао је и Преднацрт каснијег устава (1962) који је предвиђао непосредно примењивање међународних *уговора* и „*других споразума*” (чл. 137, ст. 2) али је после критика у јавној расправи коначни текст устава (1963) знатно побољшан и као једини израз се доследно употребљавао „*међународни уговор*” (чл. 153, 164, 178, 217, 228). И најновији устав (1974)⁽¹⁴⁹⁾ употребљава

(144) *Ibid.*, стр. 81.

(145) *Ibid.*, стр. 82.

(146) *Ibid.*, стр. 113.

(147) *Ibid.*, стр. 119.

(148) „Службени лист ДФЈ”, 1945, бр. 1.

(149) „Службени лист СФРЈ”, 1974, бр. 9.

искључиво израз: „међународни уговор“ (чл. 201, 210, 271, 281, 283, 285, 286, 290, 315, 347)(150).

Употреба двојне терминологије „међународни уговори и споразуми“ са свезом „и“ доводила је до закључка да су оба појма заједничка и да то није разликовање уговора према њиховој важности већ према материји коју уређују и њиховом „односу према унутрашњем законодавству“(151). Други су били склони закључку да Савезно извршно веће ратификује уговоре које не ратификује Скупштина и све споразуме. Ова су гледишта неприхватљива и не одговарају стварности. Наведени примери показују да нема доследности у употреби назива, чак и у погледу исте материје, а још мање може бити речи о стварању одређене категорије правних аката(152). Неприхватљиво је и нејасно мерило „односа према унутрашњем законодавству“ јер води разликовању уговора према важности које се одбацује(153). Можда је највећи недостатак што се наводи на помисао да употреба израза у међународним уговорима зависи само од нашег језика или устава, а не и од партнера у сваком конкретном случају.

4. Занимљиво је да различите уставне одредбе нису имале утицаја на текстове закона. У свим законима се употребљава искључиво израз „уговор“, чак и у законима донетим за време важења Уставног закона (на пр. у чл. 3. Закона о парничном поступку, од 7. децембра 1956(154)). Закон о облигационим односима(155) употребљава израз „уговор“ као општи појам (чл. 22, ст. 2; чл. 25, ст. 1, 3) а посвећује му и посебне одредбе (чл. 26—153). Исто тако у низу других закона помињу се искључиво уговори, на пример у Закону о оснивању и надлежности Суда за поморски ратни плен, од 1. априла 1946 (чл. 8)(156), Закону о путним исправама југословенских држављана, од 15. марта 1965 (чл. 1, 10, 39, 45)(157) и др. Коначно је донет и Закон о закључивању и извршавању међународних уговора(158).

5. Полазећи од тадање праксе, а нарочито под утицајем формуле у уводном делу Повеље УН, југословенски нацрт Декларације о правима и дужностима држава (1951) је истакао дужност држава да савесно извршавају обавезе „које проистичу из уговора и других извора међународног права“.

6. Врло добро разликовање општег појма и конкретног акта налазимо у решењу Округног суда у Марибору Гж 13/65-2 о надлежности за имовинске тужбе аустријских двојласника, од 25. јануара 1965. У њему се, између осталог, каже:

„Не ради се . . . о измени важећег законског прописа . . . него о међународном уговору . . . На основу текста поменутог споразума

(150) Текст Устава који је објавио Секретаријат за информације Савезне скупштине (1974) на француском језику помиње *међународне уговоре и споразуме*, изузев у члану 201, док текст на руском језику помиње само *међународне уговоре*.

(151) Б. Јвановић — М. Ђуковић, *Ратификација међународних уговора према новом Уставном закону*, „Архив за правне и друштвене науке“, 1953, бр. 1—2, стр. 106.

(152) Ch. Rousseau, *op. cit.*, p. 67.

(153) Опширније М. Милојевић, *Ратификација међународних уговора и нови Устав*, „Анали Правног факултета у Београду“, 1963, бр. 3—4, стр. 441.

(154) „Службени лист ФНРЈ“, 1957, бр. 4.

(155) „Службени лист СФРЈ“, 1978, бр. 29.

(156) „Службени лист ФНРЈ“, 1946, бр. 28.

(157) „Службени лист СФРЈ“, 1965, бр. 12.

(158) „Службени лист СФРЈ“, 1978, бр. 55.

(Споразума о некретнинама аустријских двовласника у југословенској пограничној зони, од 19. марта 1953 — прим. М. М.) јасно је да за решавање спора о коме је реч нису надлежни судови . . .”

7. Ова пракса се огледала и у нашим збиркама уговора. Између два светска рата Министарство иностраних послова је издавало збирку под називом: „Међународни уговори Краљевине Југославије” а после другог светског рата је Министарство иностраних послова почело (1945) да издаје збирку под називом: „Међународни уговори ДФЈ” (касније ФНРЈ, односно СФРЈ). Неколико година касније (1953) „Службени лист ФНРЈ” уводи посебан додаток под називом: „Међународни уговори и други споразуми”, свакако под утицајем Уставног закона. Занимљиво је да назив додатка није промењен ни после доношења Устава од 1963. који је помињао само међународне уговоре, а та је пракса настављена и после доношења Устава од 1974. Тек од 1977. додаток носи назив: „Међународни уговори”, што је у складу са терминологијом два последња устава Југославије.

V ЗАКЉУЧАК

Овај нужно непотпун преглед назива међународних уговора показује, односно потврђује многе констатације које можемо наћи у доктрини. То је пре свега мноштво различитих назива, а исто тако одсуство мерила за њихову употребу. Али управо то налаже потребу да се дође бар до једног општег назива, заједничког за све овакве акте(159). Али који одабрати? Из праксе, како међународне у најширем смислу тако и југословенске, а и с обзиром на постојећу терминологију, избор би требало извршити између уговора, конвенције и споразума. Сви остали називи, ма колико били у употреби, не долазе у обзир јер се употребљавају за сада само у појединим областима па стога нису прихваћени од најшире јавности. Идући путем елиминације могли бисмо одмах да дођемо до закључка да је израз „конвенција” најмање погодан да постане појам заједнички за све уговоре. Остају „уговор” и „споразум”. Поред широке употребе у међународној пракси они су погодни и са становишта језика. Оба су израза народна и једнако прихваћена а нису страни као остали. Ако би се судило по распрострањености у језику и свакодневној употреби онда би то био „споразум”. Овде треба имати у виду да је то стога што се под овим изразом разуме свака сагласност, без обзира на форму. Зато се реч „споразуми” и у страним језицима употребљава као збирни појам за акте којима се решава скуп међусобно повезаних питања. Тако се Локарнским споразумима назива више аката закључених 1925 (на чијем је челу Рајнски пакт). Данас се често помињу Осимски споразуми с Италијом, од 10. новембра 1975, међу којима су један уговор (с прилозима I—X), један споразум (с прилозима I—IV) и завршни акт (с размењеним писмима која нису прилози)(160). Насупрот томе уговор је формалан акт, у већој мери правни појам него споразум, ма колико имали исто значење. Вероватно је то превагнуло приликом израде Бечке кон-

(159) М. Бартош, *Међународно јавно право*, III, стр. 284.

(160) „Службени лист СФРЈ, Међународни уговори”, 1977, бр. 1.

венције о уговорном праву која се односи само на уговоре у писменом облику. То никако не значи да се овај израз не би могао прихватити као општи појам. Њему у прилог говоре многобројни документи које смо навели. У њима се најчешће помињу уговори, иако некад заједно са споразумима (очигледно када се жели нагласити да се имају у виду сви облици сагласности а не само уговори у строгој форми). Насупрот томе споразуми се ретко сами помињу, а и тада имају уже значење, као мање формални акти.

Ово решење је погодно можда још више са становишта језика, можда и више са становишта нашег него страних језика. У француском језику, на пример, могу се једнако употребљавати и *traité* и *convention*, још чешће *accord*. Међутим, као придев постоји само *conventionnel* (у приватном праву *contractuel*, што долази од *contrat*). Израз *droit des traités* се употребљава изузетно. У нашем језику је обрнуто. Једино се од именице „уговор” може направити придев „уговорни”. Тако постоје „уговорно право” и „уговорни односи” (чл. 1. Закона о облигационим односима). Из тога су изведени изрази „уговорачи”, „уговорнице” и сл. Добро је што ту терминологију прихвата наше законодавство.

Посматрање назива уговора намеће још један закључак. Све већи број назива је последица потребе за упрошћавањем форме, што одговара све развијенијој међународној сарадњи која доводи до истовременог закључивања великог броја уговора о најразноврснијим питањима, од најважнијих политичких до најситнијих техничких. Све то мора утицати на форму и поступак закључивања и мењања уговора. Међутим, та разноврсност је наметнула потребу да се пронађе заједнички појам за све уговоре. То је учинила Бечка конвенција о уговорном праву али није отишла до краја јер је ван њеног домашаја остало још уговора. Много више је учињено Правилником о регистровању међународних уговора који је донела Генерална скупштина УН(161). Он допушта регистровање и усмених уговора ако су писмено констатовани.

Ова последња околност показује још једну тежњу која изгледа противречна претходној. Док с једне стране постоји разграђивање уговорних облика дотле се истовремено примењује приближавање усмених и писмених уговора. То је логично јер сви они имају исту правну вредност.

И не само то. Појава све већег броја назива које су некада носили само унутрашњи правни акти (амандман, протокол, записник, програм, план рада, правилник) показује све веће изједначавање технике међународног и унутрашњег права. Не треба заборавити да се и изрази устав, статут, уговор и споразум употребљавају и у унутрашњем праву. У том погледу утицаји су узајамни. Ове промене у називима уговора су само један мали доказ све већег узајамног прожимања међународног и унутрашњег права у мери у којој се остварује јединство међународног и унутрашњег правног поретка као одраз истоветности националних и међународних интереса.

(161) Усвојен резолуцијом бр. 97 (I), од 14. децембра 1946.

SUMMARY

DESIGNATION OF INTERNATIONAL TREATIES

There have been numerous alterations in the law of treaties in regard to the designation of treaties. International practice has revealed an immense versatility in this field. D.P. Myers has cited 39 designations of treaties which the USA have become a party to during the period from 1864 to 1952. However, there is even today certain merit to Martens' opinion that efforts to classify international treaties have yielded poor results. It has been commonly accepted that diverse terminology has no legal meaning whatsoever. Still, the registration of international treaties in the League of Nations (Article 18 of the Covenant of the League of Nations) and the United Nations (Article 102 of the United Nations Charter) has been the cause of discussions concerning the meaning and scope of the notions of „treaties” and „agreements”.

This is all the more important because international acts of general significance use diverse terminology not only in individual cases but also as generic notions. There is a similar situation in regard to the constitutions of States. The United Nations International Law Commission has adopted the term „treaty” as a general name. According to its definition, a „treaty” would be any international agreement whatever its particular designation. It has also been determined that this definition is without prejudice to the use of those terms or to the meaning which may be given to them in the internal law of any State. This same formulation was later adopted by the Vienna Convention on the Law of Treaties, in 1969. Legislation in Yugoslavia is also using the term „treaty” as a generic notion. This is especially suitable from the linguistic point of view.

Discussions on the question of names of international treaties have revealed designations which have been in use in internal acts of law during the past (amendments, protocols, minutes, programmes, plans, regulations etc.). There is an evident endeavour to achieve unification of the technique of internal and international law. It should not be forgotten that terms such as constitution, statute, treaty, and agreement are used both in internal and international law. In that respect, there is a mutual influence. This is all the more evidence of the interdependence of international and internal law to the extent in which there has been achieved a unity of international order and internal orders as expression of the identity of national and international interests.

RÉSUMÉ

LA DÉNOMINATION DES TRAITÉS INTERNATIONAUX

De nombreux changements survenus dans le droit des traités ont porté également sur l'appellation des traités. La pratique internationale découvre la grande variété dans ce domaine. D.P. Myers cite 39 titres des traités conclus par les Etats-Unis dans la période 1864—1952. Mais jusqu'à nos jours reste valable l'opinion de Martens que les efforts déployés en vue d'une classification des traités internationaux ont abouti à des résultats maigres. Il est généralement admis que la différente terminologie est dépourvue de toute signification juridique. Pourtant, l'enregistrement des traités internationaux par la Société des Nations (art. 18 du Pacte) et les Nations Unies (art. 102 de la Charte) a provoqué la discussion sur la signification et la portée des notions „traité” et „accord”.

C'est d'autant plus que les actes internationaux de caractère général utilisent les termes différents aussi bien dans les cas spécifiques qu'en tant que la notion générique. La situation est semblable en ce qui concerne les constitutions des Etats. La Commission du droit international des N.U. a adopté l'expression „traité” comme le terme général. Sa définition s'entend d'un „accord international... quelle que soit sa dénomination particulière”. Il est également établi que ladite définition ne préjudicie pas à l'emploi des termes ni au sens qui peut leur être donné dans le droit interne d'un Etat. C'était plus tard accepté par la Convention de Vienne sur le droit des traités (1969). La législation yougoslave utilise également le terme „traité” comme la notion générique. Cette solution est particulièrement convenable du point de vue linguistique.

L'examen de la question des noms des traités internationaux démontre l'apparition des termes utilisés autrefois dans les actes internes (p. ex. amendement, protocole, procès-verbal, programme, plan, règlement). La tendance vers l'unification des techniques du droit interne et du droit international est évidente. Il ne faut pas oublier que les termes tels que la constitution, le statut, le traité et l'accord sont dans l'usage aussi bien du droit interne que du droit international. A cet égard les influences sont réciproques. C'est une preuve de plus de l'enchevêtrement du droit international et du droit interne dans la mesure dans laquelle se réalise l'unité de l'ordre international et des ordres internes comme l'expression de l'identité des intérêts nationaux et internationaux.